

Η Θρησκεία στην Ευρώπη και στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (Η.Π.Α.)

*

Δρ Κωνσταντίνος Β. Ζορμπάς,
Θεολόγος-Κοινωνιολόγος,

Σύμβουλος της Αντιπροσωπείας της Εκκλησίας της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Ένωση

1. Εισαγωγικά

Από 12-15 Νοεμβρίου 2010 πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο Aston, στην πόλη Birmingham της Αγγλίας, η πρώτη πανευρωπαϊκή συνάντηση Κοινωνιολόγων της Θρησκείας, με κεντρικό θέμα τις σχέσεις οι οποίες διαμορφώνονται μεταξύ των Εκκλησιών και των θρησκευτικών κοινοτήτων με τα θεσμικά ευρωπαϊκά Όργανα, κυρίως με το άρθρο 17 της Συνθήκης της Λισσαβόνας. Στη συνάντηση αυτή έλαβαν μέρος 100 περίπου Πανεπιστημιακοί, ειδικοί επιστήμονες, εκπρόσωποι Ευρωπαϊκών Εκκλησιών και πολιτικοί, οι οποίοι είχαν την ευκαιρία να εκφράσουν τις απόψεις τους γύρω από θέματα που αφορούν το μέλλον της Ευρώπης και κυρίως να συνδιαλεχθούν πάνω στον τρόπο με τον οποίο οι Εκκλησίες συνεργάζονται ή θα συνεργασθούν με τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο Συνέδριο έλαβαν μέρος επίσης σημαντικοί Καθηγητές της Κοινωνιολογίας των Θρησκειών όπως οι: Grace Davie (Αγγλία), Kenneth Wald (ΗΠΑ), Laura Olson (ΗΠΑ), Jeffrey Haynes (Αγγλία), Frank Turner (Βέλγιο), Jonathan Malloy (Καναδάς) κ.ά.

Οι βασικές γραμμές της όλης θεματολογίας του πανευρωπαϊκού αυτού συνεδρίου επικεντρώθηκαν κυρίως σε δύο ουσιαστικά ερωτήματα: Το πρώτο αφορά την εικόνα που έχουν οι διάφορες θρησκευτικές κοινότητες για την Ενωμένη Ευρώπη (ιστορική, κοινωνιολογική, πολιτική κ.λπ.) και δεύτερον με ποιους τρόπους οι θρησκευτικές κοινότητες παρουσιάζουν τις θέσεις τους ή επηρεάζουν τις πολιτικές στρατηγικές στην Ευρωπαϊκή Ένωση ή την Αμερική. Είναι γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση για πολλά χρόνια αποτέλεσε το επίκεντρο πολλαπλών οικονομικών και πολιτικών αλλαγών. Η επίδραση της Θρησκείας τα πρώτα έτη λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις αλλαγές αυτές θα μπορούσαμε να πούμε ότι διαδραμάτισε πολύ μικρό ρόλο. Εντούτοις, η πολιτική κινητοποίηση σχετικά με τη σύνταξη ενός Ευρωπαϊκού Συντάγματος (Convention) και η αυξανόμενη παρουσία πολλών θρησκευτικών ομάδων στο κέντρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις Βρυξέλλες, μετά το 1992, έχουν σίγουρα επιδράσει στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων. Για πρώτη φορά στην ιστορία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θεσμοθετείται επίσημα πλέον ο διάλογος μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των θρησκευτικών πρωταγωνιστών στο σημαντικότερο επίσημο έγγραφο για το ευρωπαϊκό κεκτημένο, τη Συνθήκη της Λισσαβόνας.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι τα νέα αυτά δεδομένα ενισχύουν τις συνεργασίες τόσο μεταξύ των Κρατών-μελών όσο και μεταξύ των Εκκλησιών για το μέλλον της Ευρώπης. Η ποικιλία και το πλήθος των ερευνητικών ευρωπαϊκών προγραμμάτων, οι ειδικές μελέτες από πολλούς πανεπιστημιακούς για τις δράσεις των θρησκευτικών κοινοτήτων αλλά και η παρουσία των εκκλησιαστικών Αντιπροσωπειών στις Βρυξέλλες αναδεικνύουν τη σημασία του διαλόγου για τη λήψη ουσιαστικών αποφάσεων, αποφάσεις βιώσιμες και λειτουργικές για τα Κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό καθίσταται ακόμη πιο αναγκαίο εάν λάβει κανείς υπόψη του την επανεμφάνιση και τη μελέτη της Θρησκείας στην Ευρώπη και την Αμερική μέσα από τα νέα δεδομένα όπως: ο ρόλος των ιστορικών Εκκλησιών στη διαμόρφωση του ευρωπαϊκού πολιτισμού, η εμφάνιση νέων πληθυσμών στην Ευρώπη από πολλές περιοχές του κόσμου, η επιστροφή πολλών νέων στις Εκκλησίες, ο διάλογος για το ρόλο της Θρησκείας στη δημόσια και την ιδιωτική σφαίρα, η συμβολή των Εκκλησιών και

των εκκλησιαστικών οργανώσεων στη δημιουργία δημοκρατικών κοινωνιών στην Ευρώπη κ.ά. Παρακάτω σταχυολογούμε μερικά σημεία του παραπάνω προβληματισμού.

2. Πολιτική και Θρησκεία στις Η.Π.Α.

Το ερώτημα το οποίο τίθεται στις συζητήσεις των ειδικών στο χώρο της Κοινωνιολογίας είναι εάν και κατά πόσο η Θρησκεία επηρεάζει ακόμη τον πολιτικό λόγο των αμερικανών ή έχει εξαλειφτεί. Η Θρησκεία αναπτύχθηκε στην Αμερική κατά τον 19^ο αιώνα. Ήταν εκείνη η οποία διαμόρφωσε την ιστορία και τον πολιτισμό της εποχής. Ερώτημα: Η αντίληψη αυτή η οποία επηρέασε την αμερικανική θρησκευτική και πολιτική ζωή είναι ακόμα βιώσιμη και στις ημέρες μας; Η απάντηση παραμένει ανοιχτή. Παρατηρείται σαφώς μια προσπάθεια της Θρησκείας να αντιμετωπίσει τις σημερινές προκλήσεις και ελπίζει να προσβάλλει εκ νέου την πολιτική, την κοινωνική και την ηθική επιρροή της στις Η.Π.Α. Η Θρησκεία στις ημέρες μας αποτελεί τη βασική δομή του δημοκρατικού Κόσμου. Οι Δημοκράτες έχουν δεχτεί επίθεση τα τελευταία χρόνια γιατί δεν κατάφεραν να αναγνωρίσουν το ρόλο των θρησκευτικών πεποιθήσεων, ο οποίος επηρεάζει την ζωή των Αμερικανών, ειδικά των Πεντηκοστιανών, οι οποίοι είχαν μεγάλη επιτυχία κατά τις τελευταίες εθνικές εκλογές. Η Θρησκεία στην Αμερική είχε πάντοτε σημαντικό ρόλο. Η εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α. επηρεάζεται γενικώς από την Θρησκεία είτε λόγω της παρουσίας της στην αμερικανική δημόσια σφαίρα είτε λόγω της αντίληψης που επικρατεί για την θρησκευτική ελευθερία στη δημοκρατική ιδεολογία, ως ένα βασικό «αμερικανικό πιστεύω» (American Creed).

Σαφώς υπάρχουν ποικίλοι θρησκευτικοί και πολιτικοί πυρήνες στις Ηνωμένες Πολιτείες. Π.χ. πολλές θρησκευτικές οργανώσεις εργάζονται για να προάγουν την προοδευτική πίστη-βασισμένη στη χριστιανική μαρτυρία. Επίσης υπάρχουν πολλά νέα θρησκευτικά κινήματα (progressives) τα οποία δρουν αυτοτελώς χωρίς την πολιτική εξάρτηση. Ο προοδευτικός πολιτικός ακτιβισμός έχει σχεδόν εκλείψει. Επίσης πολλές θρησκευτικές οργανώσεις δρουν σε βιομηχανικές περιοχές (και άλλα παρόμοια κοινωνικά δίκτυα) για να αντιμετωπίσουν την φτώχεια και το πρόβλημα του ρατσισμού. Πράγματι, ένα μεγάλο μέρος της κοινωνικοπολιτικής εργασίας των θρησκευτικών κοινοτήτων γίνεται τώρα σε τοπικό επίπεδο, το οποίο σημαίνει ότι είναι λιγότερο ορατό, αλλά όχι λιγότερο αποτελεσματικό, από τις εθνικά ορατές θρησκευτικές εκδηλώσεις της δεκαετίας του '60 και του '70.

3. Σχέσεις Εκκλησίας Πολιτείας στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Το άρθρο 17 της Συνθήκης της Λισαβόνας, σύμφωνα με πολλούς μελετητές, λειτουργεί σήμερα ως *deus ex machina*. Οι Κοινωνιολόγοι της Θρησκείας και άλλων κοινωνικών επιστημών πιστεύουν ότι ο νεωτερισμός έχει δημιουργήσει σε πολλά Κράτη-μέλη ένα ουδετερόθρησκο Κράτος. Οι επιρροές όμως που δέχεται το Κράτος από τις θρησκευτικές κοινότητες σε θέματα π.χ. οικονομικά, κοινωνικά κλπ. παραμένουν εξίσου σημαντικές. Παρά το ότι πολλοί πολιτικοί φιλόσοφοι συνεχίζουν να υπερασπίζονται την ιδέα ότι η Θρησκεία πρέπει να βρίσκεται μόνο στην ιδιωτική σφαίρα, εντούτοις παρατηρείται το αντίθετο. Η Ευρώπη συνεχίζει να κινείται με τη συνύπαρξη διαφορετικών ηθικών αντιλήψεων για το θέμα του γάμου ή άλλων βιοηθικών ζητημάτων. Οι πρόσφατες μεταρρυθμίσεις ως προς το οικογενειακό δίκαιο σε πολλές ευρωπαϊκές Χώρες δείχνουν επίσης ότι οι ιστορικές Εκκλησίες έχουν σιγά-σιγά χάσει την ικανότητά τους να συμβάλλουν δημιουργικά στο δημόσιο διάλογο και να επηρεάσουν τις πολιτικές αποφάσεις.

Έτσι η παρουσία των Εκκλησιών στις Βρυξέλλες, με βάση το άρθρο 17, τις δίνει τη δυνατότητα, και μάλιστα με τον πλέον επίσημο τρόπο, να έχουν έναν «ανοικτό, διαφανή και συνεχή διάλογο» τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο και επιβεβαιώνει τη «συμβολή» όλων των θρησκευτικών οργανώσεων ως προς το μέλλον της Ευρώπης (J. Habermas).

Βέβαια αυτό για να κατανοηθεί θα πρέπει να γνωρίζουμε το είδος των σχέσεων Θρησκείας-Πολιτείας που επικρατεί στα Κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα με τον J. Fox, *Religion and the State: A World Survey*, Cambridge University Press, 2008, στον παρακάτω Πίνακα μπορούμε να δούμε το μέγεθος και το βαθμό συνεργασίας στα 27 Κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και στα Κράτη της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Ο βαθμός συνεργασίας αρχίζει από το 0,00 και μπορεί να φτάσει μέχρι το 50,00. Έτσι παρατηρούμε ότι η Ολλανδία ανήκει στις Χώρες με χαμηλό βαθμό συνεργασίας με το Κράτος, ενώ στην Αρμενία ο βαθμός συνεργασίας φτάνει μέχρι το 40,36. Επίσης ο μέσος όρος συνεργασίας στα 27 Κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι 21,59 δηλαδή μια ικανοποιητική συνεργασία με την κρατική εξουσία. Στο σημείο αυτό πρέπει να υπογραμμισθεί ότι υπάρχουν μόνο δύο Κράτη με επίσημο διαχωρισμό (Separationist) Κράτους-Εκκλησίας (η Γαλλία λόγω της συνταγματικής *laïcité* – και το Αζερμπαϊτζάν). Όλες οι άλλες περιπτώσεις ανήκουν στις κατηγορίες μιας συμβιβαστικής συνύπαρξης (Accommodationist), συνεργασίας με το Κράτος (Cooperationist), επικύρωσης της Θρησκείας (Endorsed Religion) ή της επίσημης Θρησκείας (Official Religion).

Μοντέλα σχέσεων Εκκλησίας και Κράτους

	Δυτική Ευρώπη	Βαθμός Σχέσεων	Σχέσεις Κράτους- Εκκλησίας/Θρησκείας	Πρώην Σοβ. Ένωση	Βαθμός Σχέσεων	Σχέσεις Κράτους- Εκκλησίας/Θρησκείας
0.00 >9.99	Ολλανδία	1.25	Συμβιβαστική	Εσθονία <i>Αλβανία</i>	3.52 7.69	Συμβιβαστική <i>Συμβιβαστική</i>
10.00>19.99	Λουξεμβούργο Σουηδία Ιταλία Ιρλανδία Κύπρος Γερμανία	10.50 12.17 13.00 15.75 16.13 19.88	Συνεργασίας Συνεργασίας Συνεργασίας Επικύρωση Θρησκείας Συνεργασίας Συνεργασίας	Σλοβενία Βοσνία Σερβία Λετονία Λιθουανία Τσεχία Σλοβακία Ουκρανία	11.96 16.33 16.75 17.56 17.58 18.19 19.88 19.99	Συνεργασίας Συνεργασίας Συνεργασίας Συνεργασίας Συνεργασίας Συνεργασίας Συνεργασίας Συνεργασίας
20.00>29.99	Ελβετία Πορτογαλλία Γαλλία <i>Ανδόρα</i> Αυστρία Βέλγιο Μάλτα <i>Νορβηγία</i> Δανία <i>Liechtenstein</i> Αγγλία Ισπανία <i>Ισλανδία</i>	20.50 21.94 22.92 23.13 24.25 25.50 25.63 25.83 26.04 27.50 27.67 28.46 29.79	Συνεργασίας Επικύρωση Θρησκείας Χωρισμός <i>Επίσημη Θρησκεία</i> Συνεργασίας Συνεργασίας Επίσημη Θρησκεία <i>Επίσημη Θρησκεία</i> Επίσημη Θρησκεία <i>Επίσημη Θρησκεία</i> Επίσημες Θρησκείες Επίσημη Θρησκεία <i>Επίσημη Θρησκεία</i>	 Πολωνία <i>Κροατία</i> Ουγγαρία Ρουμανία Π.Γ.Δ.Μ. (FYROM)	 22.21 22.42 22.79 24.50 27.17	 Επικύρωση Θρησκείας <i>Επικύρωση Θρησκείας</i> Συνεργασίας Επικύρωση Θρησκείας Επικύρωση Θρησκείας
30.00>39.99	Φιλανδία Ελλάδα	32.88 33.31	Επίσημες Θρησκείες Επίσημη Θρησκεία	Ρωσία <i>Αζερμπαϊτζάν</i> <i>Μολδαβία</i> <i>Γεωργία</i> <i>Λευκορωσία</i>	30.48 31.65 32.34 32.83 35.66	Επικύρωση Θρησκείας <i>Χωρισμός</i> <i>Επικύρωση Θρησκείας</i> <i>Επικύρωση Θρησκείας</i> <i>Επικύρωση Θρησκείας</i>

				Βουλγαρία	36.72	Επικύρωση Θρησκείας
40.00>49.99				<i>Αρμενία</i>	40.36	<i>Επίσημη Θρησκεία</i>
	17 ΕΕ Κράτη:	22.82		10 ΕΕ Κράτη:	19.49	[ΕΕ 27: 21.59]
	Όλα τα 23 Κράτη:	19.17		Όλα τα 22 Κράτη:	24.24	[45 Κράτη: 21.65]

4. Μπορεί η Τουρκία να γίνει μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης;

Στο ερώτημα αυτό δεν μπορεί να απαντήσει κανείς με ευκολία. Πάντως επισημάνθηκε η σοβαρότητα του θέματος και η συζήτηση επικεντρώθηκε κυρίως στο γεγονός της δυσκολίας του Κράτους και της κοινωνίας να ανταποκριθεί στο ευρωπαϊκό κεκτημένο. Το άρθρο του J. Scherpereel, *European culture and the European Union's "Turkey question"*, Περιοδικό *West European Politics*, 33, 4 (2010)810-829, δίδει μια σαφή εικόνα της θέσης αυτής. Επίσης το πρόσφατο Συνέδριο το οποίο πραγματοποιήθηκε με πρωτοβουλία των Αρχόντων Οικουμενικού Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης, το Τάγμα του Αγίου Ανδρέα και το Γραφείο του Οικουμενικού Πατριαρχείου στις Βρυξέλλες με θέμα: «*Θρησκευτική ελευθερία: Η γέφυρα για την Τουρκία προς την Ευρωπαϊκή Ένωση*» (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 15-16.11.2010), επιβεβαιώνει τις ενταξιακές δυσκολίες της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σε γραπτή δήλωση που περιλαμβάνεται στη γραπτή ανακοίνωση της Επιτροπής για το Κυπριακό (09-12-2010), ο Πρόεδρος της Επιτροπής Ζοζέ Μανουέλ Μπαρόζο σημειώνει ότι η Επιτροπή υποστηρίζει πλήρως τις προσπάθειες του Γενικού Γραμματέα του Ο.Η.Ε. και ότι προσωπικά ενθαρρύνει τους ηγέτες των δύο κοινοτήτων να ανταποκριθούν στην έκκληση του Μπαν Κι Μουν για συνολική λύση του κυπριακού σύντομα. Ο κ. Μπαρόζο δήλωσε ακόμη την ετοιμότητα της Επιτροπής να παράσχει πλήρη υποστήριξη στις προσπάθειες για λύση στα ζητήματα που σχετίζονται με την Ευρωπαϊκή Ένωση και να συμβάλει στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης μεταξύ των δυο κοινοτήτων.

5. Γιατί υπάρχει ένας ευρω-σκεπτικισμός στις Εκκλησίες;

Η μεθοδολογία του διαλόγου, σύμφωνα με τους ειδικούς μελετητές, η οποία ακολουθείτε μεταξύ των θρησκευτικών κοινοτήτων και των ευρωπαϊκών οργάνων, διαμορφώνεται μέσα από δύο διαφορετικά μοντέλα: το μοντέλο της «Αθήνας», όπως αυτό έγινε κατανοητό στην αρχαία Ελλάδα με επίκεντρο την έννοια της Παιδείας και το σύγχρονο μοντέλο του «Βερολίνου», δηλαδή μιας επιστημονικής (Wissenschaft) προσέγγισης της αλήθειας. Το πρώτο μοντέλο ταυτίζεται με τις Εκκλησίες και το δεύτερο με τα θεσμικά ευρωπαϊκά Όργανα. Παράδειγμα ότι οι γραφειοκράτες της Ευρώπης θέτουν σε δεύτερο επίπεδο την οικονομική διάσταση, βάζοντας σε πρώτο την χρηματοπιστωτική. Πρόκειται για μια ιδεολογική και πολιτική επίθεση στο κοινωνικό Κράτος, βάζοντας το κέρδος πάνω από τον άνθρωπο.

Η ανάλυση των μελετητών αναφέρεται στο γεγονός ότι η θρησκευτικότητα μπορεί να γίνει σημαντικός σύμμαχος στην πολιτική και κοινωνική συζήτηση ως προς τον ευρω-σκεπτικισμό μιας υποψήφιας Χώρας. Το πρότυπο, το οποίο υιοθετεί η Κοινωνιολόγος Carolyn Warner, αφορά την πολωνική περίπτωση και μπορεί να προταθεί και στην περίπτωση της Κροατίας. Μεταξύ των επόμενων διευρύνσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τα Δυτικά Βαλκάνια αυτή η ανάλυση στρέφεται πρωτίστως προς τη σερβική περίπτωση, όπου η Εκκλησία έχει μια αμφίθυμη στάση απέναντι στα ευρωπαϊκά δρώμενα. Η Εκκλησία της Σερβίας, στην πραγματικότητα, είχε πάντα μια αντι-δυτική προσέγγιση των δρώμενων στην Ευρώπη, η οποία έφτανε μέχρι την πλήρη απόρριψη της Κοινωνίας των Πολιτών. Αν και στις ημέρες μας τόσο ο νυν Πατριάρχης της Εκκλησίας της Σερβίας κ. Ειρηνάιος, όσο και αρκετοί

συντηρητικοί Σέρβοι είναι ενθαρρυντικοί ως προς την ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και υποστηρίζουν τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ένταξης, εντούτοις το πολιτικό κλίμα παραμένει ευρω-σκεπτικιστικό. Από τη στιγμή που η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αναγνωρίσει την ανεξαρτησία του Κοσσόβου, και τα 22 από τα 27 Κράτη-μέλη της έπραξαν το ίδιο, ο πολιτικός ευρω-σκεπτικισμός επικαλείται τη συνεργασία της Εκκλησίας της Σερβίας για να προωθήσει την αντίθεσή του απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Επομένως, υπάρχει ένας πολιτικός χώρος στη Σερβία, όπου οι πολιτικές θέσεις προσπαθούν να ταυτιστούν με μια παλιότερη αντι-δυτική και πολεμική στάση της τοπικής Εκκλησίας. Το ίδιο συμβαίνει στην Κροατία και στη Βουλγαρία. Η ανάλυση αναφέρει ότι υπάρχει μια αμφίδρομη κατάσταση και η Εκκλησία μπορεί να έχει μια ευρω-σκεπτικιστική στάση μόνον όταν βρίσκει έναν συνεπή σύμμαχο σε κάποιο πολιτικό κόμμα. Η ιστορία της Ευρώπης, η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής ένταξης και οι θεσμικές σχέσεις με το κυρίαρχο Κράτος φαίνεται να συνδέονται άμεσα με τις Εκκλησίες, ιδιαίτερα την Καθολική. Η διεύρυνση του 2004 (με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία) θα μπορούσε ομοίως να ενισχύσει την Ορθόδοξη Εκκλησία. Δυστυχώς αυτό δεν έγινε μέχρι σήμερα και η Καθολική Εκκλησία (COMECE) φαίνεται να επηρεάζει περισσότερο τα θεσμικά ευρωπαϊκά Όργανα από ότι η Ορθοδοξία και το Ισλάμ. Το θέμα αυτό παραμένει επίκαιρο με τις νέες ενταξιακές συμφωνίες αλλά και την γενικότερη πολιτική της διεύρυνσης της Ευρώπης.

6. Αναφορές στην Εκκλησία της Ελλάδος

Πολλοί νέοι μελετητές στρέφουν την προσοχή τους στην έρευνα για τις σχέσεις των Ορθοδόξων Εκκλησιών με τα θεσμικά ευρωπαϊκά Όργανα. Τουλάχιστον πέντε (5) παρουσιάσεις-εισηγήσεις αφορούσαν τη στάση της Εκκλησίας της Ελλάδος απέναντι στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι, με ποικίλες αναφορές σε επίσημα κείμενα ή ομιλίες. Οι εισηγητές μίλησαν για την ενεργό συμμετοχή της Εκκλησίας σε ολόκληρη τη διαδικασία των πρόσφατων ευρωπαϊκών μεταρρυθμίσεων και ότι η ίδια η Εκκλησία της Ελλάδος συμβάλει ενεργά πρωτίστως στα ζητήματα της μετανάστευσης και του ασύλου. Η δραστηριότητά της ήταν πάντοτε ορατή τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Αυτή η δραστηριότητα χαιρετίστηκε και υποστηρίχθηκε από όλους σχεδόν τους εισηγητές. Συγχρόνως τονίστηκε ότι εάν και πολλές φορές κατά το παρελθόν η Εκκλησία της Ελλάδος βρέθηκε στο περιθώριο από τις πολιτικές δυνάμεις, η ίδια κατόρθωσε να καθιερωθεί στη συνείδηση των ευρωπαίων πολιτικών και σήμερα να αποτελεί έναν από τους αξιόπιστους συνομιλητές στις διάφορες συζητήσεις και Φόρα στις Βρυξέλλες. Το παράδειγμα της Εκκλησίας της Ελλάδος απεικονίζει το γεγονός ότι οι Εκκλησίες μπορούν να συμμετέχουν στις συζητήσεις σχετικά με τη διαμόρφωση της ίδιας της ευρωπαϊκής ταυτότητας. Αυτό είναι σημαντικό ως προς τη δημιουργία θετικών αντιλήψεων για το ρόλο των Εκκλησιών, οι οποίες μπορούν να συμβάλλουν στην αλλαγή της νοοτροπίας και στην υγιή αντιμετώπιση των πολιτών στην Ευρώπη, πετυχαίνοντας τα βέλτιστα ως προς την κοινωνική συνοχή της Ευρώπης. Η παρουσία των Αντιπροσωπειών στις Βρυξέλλες και το Άρθρο 17 αποτελούν τη χρυσή ευκαιρία για την Ευρωπαϊκή Ένωση για μια ουσιαστική συνεργασία στο άμεσο μέλλον. Για το θέμα αυτό βλ. το σχετικό άρθρο με θέμα: «Διάλογος των Εκκλησιών και των θρησκευτικών κοινοτήτων με την Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο της νέας Συνθήκης της Λισσαβόνας», στο Περιοδικό *ΘΕΟΛΟΓΙΑ*, 81, 2 (2010)261-297.

7. Κατανόηση της Θρησκείας στην Ευρώπη

Το τελευταίο θέμα αφορά τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται την Θρησκεία στην Αμερική και στην Ευρώπη. Αν και υπάρχουν πολλά κοινά και διαφορετικά σημεία, εντούτοις η Ευρώπη αντιλαμβάνεται με ένα διαφορετικό τρόπο τη σχέση της Θρησκείας με τις κοινωνίες. Στην μελέτη αυτή οι Καθηγητές Peter Berger, Charles Taylor, J. Habermans, Hans Joas, David Martin έχουν προσφέρει σημαντικές αναλύσεις ως προς το θρησκευτικό φαινόμενο στον 21ο αιώνα.

Οι παράγοντες που καθιστούν επίκαιρη την Θρησκεία στην Ευρώπη, εν συντομία, είναι οι εξής:

1. Ο ρόλος των ιστορικών εκκλησιών στη διαμόρφωση του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Αυτό γίνεται εύκολα κατανοητό όταν δούμε ότι η χριστιανική παράδοση είχε μια αμετάκλητη επίδραση στον χρόνο (ημερολόγια, εκκλησιαστικά φεστιβάλ, διακοπές με βάση το εκκλησιαστικό ημερολόγιο, κ.ά.) και τον χώρο (οι ενοριακές κοινότητες, τα διάφορα χριστιανικά κτίρια κλπ.) σε όλη την Ευρώπη.

2. Η συνειδητοποίηση ότι οι ιστορικές Εκκλησίες έχουν ακόμα σημαντική θέση στις ιδιαίτερες στιγμές των σύγχρονων Ευρωπαίων (βαπτίσεις, γάμος, κηδείες, κλπ), ακόμη και εάν οι ίδιες δεν είναι ικανές να πειθαρχήσουν τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και τη συμπεριφορά της μεγάλης πλειοψηφίας του πληθυσμού. Παρά τη σχετική εκκοσμίκευση πολλοί Ευρωπαίοι επιστρέφουν στις Εκκλησίες σε στιγμές χαράς ή θλίψης (είτε ιδιωτικά είτε συλλογικά).

3. Ενώ όλο και περισσότεροι νέοι επιλέγουν μόνοι τους τη «θρησκευτική ταυτότητα» παρά την κληρονομούν, εν τούτοις πολλοί είναι εκείνοι που δέχονται τους ηθικούς κανόνες της Θρησκείας.

4. Η άφιξη στην Ευρώπη πολλών νέων ομάδων από πολλά διαφορετικά μέρη του κόσμου. Αυτό είναι πρώτιστα μια οικονομική μετακίνηση, αλλά οι επιπτώσεις στη θρησκευτική ζωή της γηραιάς ηπείρου είναι τεράστιες. Η αυξανόμενη παρουσία πολλών και ποικίλων θρησκευτικών κοινοτήτων έχουν αλλάξει το θρησκευτικό τοπίο της Ευρώπης. Εκτός από αυτό, μερικές από αυτές τις κοινότητες είναι - από την ίδια τη φύση τους - προκλητικές ως προς την αντίληψη ότι η έννοια της Θρησκείας είναι ιδιωτική υπόθεση. Ακριβώς αντίθετες είναι αρκετές φωνές διαφόρων θρησκευτικών ομάδων οι οποίες δέχονται τη Θρησκεία στη δημόσια σφαίρα.

5. Μια νέα αντίληψη στο χώρο της Κοινωνιολογίας των Θρησκειών είναι ότι η θρησκευτική ζωή στη σύγχρονη Ευρώπη αποτελεί μια «εξαιρετική περίπτωση». Όλο και περισσότερο συνειδητοποιούμε ότι η Ευρώπη δεν είναι κοσμική (secular) επειδή είναι σύγχρονη, αλλά επειδή είναι ευρωπαϊκή (Grace Davie). Μερικοί ευρωπαίοι χαιρετίζουν αυτήν την αντίληψη άλλοι δεν την αποδέχονται.

*
* *

Η Ευρώπη στο νέο πλανητικό οικονομικό περιβάλλον οφείλει να συνεχίσει να είναι εκείνη που μπορεί και συνδυάζει ισχυρή οικονομία και κοινωνική πολιτική. Πρωτίστως όμως να αναγνωρίσει τη θρησκευτικότητα των πολιτών της. Η Ευρώπη σήμερα έχει να αντιμετωπίσει σοβαρές κοινωνικές αλλαγές όπως, η παγκοσμιοποίηση, το άνοιγμα των συνόρων και ο αθέμιτος ανταγωνισμός στην αγορά εργασίας, το δημογραφικό πρόβλημα και οι αλλαγές στον γηγενή πληθυσμό της Ευρώπης, η οικονομική κρίση με τον μετασχηματισμό του καπιταλισμού και την κυριαρχία "των νόμων της αγοράς" σε παγκόσμιο επίπεδο κ.ά.

Τι χαρακτηρίζει σήμερα την Ευρώπη; Υψηλή ανεργία, οικονομική κρίση που οφείλεται στην αδυναμία της να προσαρμοστεί εγκαίρως στις νέες συνθήκες που δημιούργησε η παγκοσμιοποίηση, μια συνεχής μείωση και γήρανση του πληθυσμού της με παράλληλη

αύξηση του αριθμού των μεταναστών, η πλειονότητα των οποίων ούτε αφομοιώθηκε ούτε δείχνει δυνατότητες να ενταχθεί στο ευρωπαϊκό κοινωνικό σύστημα.

Χρειαζόμαστε περισσότερη και διαφορετική Ευρώπη. Αυτό είναι το «φάρμακο» για τη συντεταγμένη και σοβαρή έξοδο από την κρίση. Δυστυχώς, οι συντηρητικές ευρωπαϊκές ηγεσίες κινούνται αργά, δεν έχουν σαφή προσανατολισμό και δεν κατανοούν το βάθος της κρίσης και τη σημαντική «γεωπολιτική» της διάσταση. Σε όλα αυτά τα προβλήματα οι Εκκλησίες μπορούν να συμβάλλουν με ένα ανοικτό προβληματισμό για το μέλλον της Ευρώπης, που μπορεί να την μετασχηματίσει σε ένα μοντέλο συνύπαρξης και σεβασμού προς όλους τους πολίτες της.